

Kamran Məmmədovun o gecə səsi içində boğuldu, Xocalıdakı körpələr kimi...

Qarabağın qanlı-qadala illərində daha dəhşətli qırğınlar törədilən, yer üzündən silinib yaddaşlarda daşlaşan Xocalı 26 ildir ki, nəinki bu ulu yurdun həsrətini çəkənlərin, hətta "dünyanın o başına kimi səpələnen" soydaşlarımızın dilinin əzbərinə, nənələrin ağı-bayatısına çevrilib.

Doğma yurd yerlərindən perik düşüb respublikanın əksər bölgələrinə səpələnmiş xocalılılar əsasən Goranboy rayonunun Aşağı Ağcakənd qəsəbəsində məskunlaşmışlar. "Xocalı Soyqırımını Tanıtma" İctimai Birliyi Gəncə şöbəsinin rəhbəri, Xocalı rayon səhiyyə şöbəsinin müdiri Aqil Məmmədovun da ata-anası, qardaş-bacısı o dəhşətli günlərdən "salamat" çıxarılan olub. Həmin gecənin müsibətlərini 80 yaşlı atası Kamran Məmmədov yaddaşında və dərdsiz-sinəsində, qəmli baxışlarında yeni nəslə çatdırır. Doğulduğu Kosalar kəndinin cəsur, qorxmaz döyüşçüləri haqqında yazılmamış, oxunmamış bir "qara dastan" başladı: "Xocalının inzibati təşkilatları, dövlət strukturları Goranboy rayonunun düşmənlə üzbeüz olan Ağcakənd qəsəbəsində yerləşir. Ona görə də xocalılılar bu qəsəbəni rayon mərkəzi kimi tanıyırlar. Yurdu yağmalananların bir qismi Göygöl rayonunun Hacıməlik qəsəbəsi ərazisində yeni salınan yerdə və Abşeron rayonundakı "Gənclik şəhərciyi" məhəlləsində məskunlaşmış".

Aqil Məmmədov dünyaya göz açdığı Kosalar kəndinin insanların o müsibətlərdə nələ yaşadığını sözlə ifadə etməyə çalışdı: "Körpəlik beşiyim, uşaqlığım və gəncliyimi keçirdiyim Kosalar Qırxqız dağının qoynunda yerləşib, Xankəndi şəhərindən 14 km şimal-qərbdə, Şuşa və Laçının ərazisi ilə həmsərhəd olub. Tarixi mənbələrdən və araşdırmalardan məlumdur ki, təməli təxminən 1650-ci ildən qoyulmuş Kosalar 6 yaşayış məskəni birləşdirən kənddir. Kosalar, Başkənd, Yaloba, Cavadlar, Cənhesən, Qaragav kəndləri tarixən qəhrəman igidlər məskəni kimi tanınıb. 1904-1905-ci illərdə erməni quldurları Qarabağda milli münəqişə yaratdıqları zaman Kosalara da dəfələrlə hücum ediblər. Lakin Kosaların Qaçaq Mahmud, Avdil Hüseyn, Ağa Əli, Rza, Pənah, Mirzalı, Qasım, Həbib, Tağı, Məşədi Cavad kimi qeyrətli oğulları öz yurdlarını qoruyaraq düşmənlə mərdliklə sinə gəriliblər. Kosalar da repressiya dalğasından kənardə qalmayıb. 25 nəfər repressiya qurbanı olub. Onların taleyi barədə heç bir məlumat yoxdur. 122 nəfər Böyük Vətən müharibəsinə yollanmış, onlardan 71-i ölmüş, 51 nəfəri isə Vətənə əlil və yaralı dönmüşdür".

1992-ci ilin may ayının 9-da erməni quldurları tərəfindən işğal edilən Kosalar 383 ailədən (1380

nəfərdən) ibarət idi. Sovetliyin ərazisindəki kəndlərin işğala qədər 3 orta, 1 ibtidai məktəbi, 2 mədəniyyət evi, 1 tarix-diyarşünaslıq muzeyi, 8 klubu, 14 kitabxanası, 1 həkim ambulatoriyası, 5 feldşer-mama məntəqəsi və digər sosial obyektləri, eləcə də rabitə, poçt şöbəsi, 2 tikşi, 1 cihazqayıma, ayaqqabı, xalça kombinatının 3 toxuculuq, 1 oyuncaq sexi var idi. Birinci Qarabağ müharibəsi başlandıqdan Kosalar uğrunda gedən döyüşlərdə erməni quldurları həmişə layiqli cavablarını almışlar. Bu döyüşlərdə Kosaların igidləri də qəhrəmanlıqla şəhid oldu. Kosaların 2 nəfər Milli Qəhrəmanı (birinə bu fəxri ad ölümündən sonra verilib), 1 nəfər "Azərbaycan Bayrağı" ordeni, 4 nəfər "İgidliyə görə" medalı ilə təltif edilmiş oğulları, 21 şəhid ailəsi, 49 Qarabağ əlili var.

Kosalar kəndinin ağsaqqallarından biri də Kamran Məmmədovdur. 1940-cı il may ayının 9-da Kosalarda anadan olub. Uşaq vaxtlarından əməyə alışıb, Şuşa Kənd Təsərrüfatı Texnikumunu bitirib, kolxozda təsərrüfat briqadiri kimi çalışıb. Kamran Məmmədovun sinəsi yurd dağılıdır. Dağlar qoynunda yerləşən Kosalar kəndinin ictimai-siyasi həyatında fəallıq göstərən, xeyir-şər işlərində yaxından iştirak edən Kamran Məmmədov Qarabağ müharibəsi zamanı elobanın müdafiəsində dayanan kənd igidlərinin sırasında olub.

Hadisələr baş verən gecəsi Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı Əlif Hacıyevlə son telefon əlaqəsi olan Kamran Məmmədovun 4 oğlu, 1 qızı var. Vətənin keşiyində duran və qayğısını çəkən oğlanları - Kamil Məmmədov II qrup Qarabağ əlilidir. Müharibə veteranı, "Tərəqqi" medalı ilə təltif edilən, "Xocalı Soyqırımını Tanıtma" İctimai Birliyi Gəncə şöbəsinin sədri Aqil Məmmədov Xocalı Rayon Mərkəzi Xəstəxanasının baş həkimiy, Nəsimi Məmmədov Dövlət İmtahan Mərkəzi Gəncə Regional bölməsinin sədri, Ehtiram Məmmədov isə diş texnikidir.

Kamran kişi danışdıqca xəyalı dolaşır. Birtəhər yaddaşını bərpa edib deyir ki, Xocalının mühasirə illərindən Kosalar kənd məktəbində qərargah yaradılmışdı. Xocalı odlara qalanan gecə o da qərargahda olub. Hava telefonunda Qarabağın igid, cəsur oğlu, Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı Əlif Hacıyevin səsini eşidir: "Haray çəkir-

di, Xocalıya kömək istəyirdi. Gecə saat 12-ni keçmişdi. O, Xocalının od tutub yandığını bildirir, hücum qarşısını kəsmək və ləngitmək üçün Həsənabadla Xankəndinin hədəfə alınmasını istəyirdi. Cənhesən postunda bir topa, qrad qurğusu var idi. O gecə Əlif Hacıyevin hava telefonu ilə "sizdən də bizə kömək olmadı..." harayı Ağsu aşırımındakı milis postunda da eşidilmişdi. Qəhrəman, igid komandirin sonuncu kəlmələri də Xocalıya kömək göstərilməməsini təsdiqləyirdi. Xocalı təkənmiş, yerdən-göydən əli üzülmüş xocalılılar kimi, o gecə sonuncu harayını eşitirdi Əlif Hacıyevin səsində, təəssüf ki, susduruldu..."

Xocalı müsibətlərindən "salamat" çıxan Xalidə və qardaşı Rauf Qəmbərovlar olublar. Xalidə Qəmbərova ilə Xocalının tarixini özündə əks etdirən Yaloba kənd tarix-diyarşünaslıq muzeyində görüşdük. Dərd insanı tez dilləndirir, amma bir nəslin yadigarı olan Xalidə Qəmbərova sanki susmağı ilə anlatmağa çalışdı gördüyü, yaşadığı, çəkdiyi müsibətləri. Bir ayın gəlini olan Xalidə xanım-xatınlıq günlərini əlindən alan o müdhiş gecədən salamat çıxmasına nəinki sevinir, əksinə, yurdu dağılan, ocağı sönən xocalılılardan danışmağın əzabını yaşayır. Bəzi məqamları ona xatırladan Yaloba kənd tarix-diyarşünaslıq muzeyinin direktoru Tofiq Məmmədov divardakı şəkilləri bir-bir göstərərək izahat verir: "Bu, yeddi nəfərini bir gecədə itirmiş ailənin başçısı Qəmbərov Qarsalan Gəray oğludur. 1941-ci ildə Xocalının Kosalar kəndində anadan olmuşdu. Onun necə vətənpərvər olmasını yalnız Xocalı sakinləri deyil, Xankəndidə erməni yaraqlıları da yaxşı bilirdi. Məktəb yaşlı nəvələri ilə birlikdə qətlə yetirilən Qəmbərova Validə Boran qızı onun ömür-gün yoldaşı idi. 50 yaşında erməni gülləsinə tuş gəldi. Qəmbərov Nadir Qarsalan oğlu da 1972-ci ildə Xankəndidə doğulmuşdu. Oradakı N.Gəncəvi adına orta məktəbin IX sinifində oxuyanda, yeni, 1988-ci ildə Xankəndidə ermənilərin "miatsum" deyib qışqıraraq Dağlıq Qarabağın Ermənistanla birləşdirilməsi tələbi ilə nümayişlər keçirəndə dəfələrlə daşnakların hücumuna məruz qalmışdı. Həmin ilin sentyabrında - azərbaycanlıların Xankəndidə vəziyyətlərinin ağırlaşdığı günlərdə

onların da ailəsi Xocalıya pənah götürmüşdü. Nadirin böyük qardaşı Səfər isə 1963-cü ildə Xankəndidə anadan olmuşdu. Taleyinə Xocalının 25 fevral 1992-ci il müsibəti yazılanlardan oldu. O gecə Səfər, həyat yoldaşı və iki balası (1983-cü il təvəllüdü Esmira və 7 yaşlı Emin) ilə erməni vandalizminin qurbanına çevrildilər".

Xocalının başı üzərini qara bulud alanda Səfər qardaşı Rauf ilə döyüşən batalyonun sıralarında idi. Ermənilərin Meşəlidən çıxarılmasında və digər əməliyyatlarda fədakarlıq göstərmişdi. Qanıçən daşnaklar Səfərin iki balasını və həyat yoldaşı Mətanəti ürəyindən vurmuşdular. Bir nəslin yeddi üzvü beləcə getdi..."

Qarsalan Qəmbərovun yeganə oğlu yadigarı Raufdur. O faciəli günləri Rauf da xatırlaya bilmir. Dəhşətli günlərdə itirdiyi əzizləri və doğmalarının müsibətlərini dilə gətirməyi bacarmasa da, deyir ki, bir gecənin içində hamımız pərənpərən düşdük. Bilmirdik ki, kim harada qalıb. Anam və gəlinimiz ağır yaralı idi. Onlara heç cür kömək göstərə bilmədiyim məni hələ də yandırır. Ailənin daha bir şəhid üzvü - Qəmbərova Mətanət Hacı qızı Xocalıya Naxçıvandan gəlin köçmüşdü. Qarabağ adət-ənənəsi ilə toyları çalınanda ağına da gətirməzdi ki, onun ailəcanlı olduğundan, qohum-qonşularla tezliklə qaynayıb-qarışmasından, onu doğmaları kimi çox istəmələrindən daha çox müsibətdən, amansızcasına qətlə yetirilməsindən danışılacaq. İki balası və həyat yoldaşını qəfil itirəcəyinə inanmırdı...

Xocalının o gecə susdurulmuş haraylarının son zamanlar kifayət qədər eşidilmiş bir daha göstərir ki, dünya ictimaiyyəti bu haqsızlıqla həmişə barışa bilməzdi. Azərbaycanın regionda söz sahibinə çevrilməsi, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh danışıqları, beynəlxalq norma və prinsiplər əsasında öz həllini tapması üçün göstərdiyi konstruktiv mövqenin bir sıra beynəlxalq nüfuzlu təşkilatlar tərəfindən dəstək alması, "Xocalıya ədalət!" kampaniyasının daha geniş arenada keçirilməsi Qarabağın aranı-dağıllı ellərinə də qayıdacağı-ımız günün uzaqda olmamasına əminlik yaradır.

Kamran Məmmədov "dərd yumağı"ni sarıdıqca neçə-neçə Xocalı ailəsinin başına gələn müsibətlər göz özünə gəlirdi. Dünya yola salmış el ağsaqqalının kövrəkliyi də elə bunlardandır. Onun Xocalıdakı son gecəsini xatırlamağa gücü çatmır. Amma düşmənlə nifrətini də gizlətmir. Qisasın qiymətə qalmayacağına əmindir. Deyir ki, qırılmayan son ümid sadəcə, təsəlli deyil, həm də qələbə çalmağa ruh verir.

Məhəmməd NƏRİMANOĞLU,
"Azərbaycan"